

Edellisten suomennosten ta-
voin myös *Haarakonttori* on
suomentaja Pauli Tapiolta huo-
lellista ja sujuvaa työtä. Dovla-
tovin lyhyiden lauseiden rytmi
hengittää luontevasti ja runsaat,
lakoniset dialogitkin toimivat
suomeksi erittäin hyvin. Myös

muutamat sanaleikit Tapio on
onnistunut kehittämään onnis-
tuneesti suomeksi. Nähtäväksi
jää, vieläkö Dovlatovia saadaan
lisää suomeksi.

Anni Lappela

Katariina Suuresta 2000-luvun glamourprinsessoihin

**Arja Rosenholm, Suvi Salmen-
niemi, Marja Sorvari (toim):
Naisia Venäjän kulttuurihisto-
riassa. Helsinki: Gaudeamus,
2014. 400 s.**

Historiaa kirjoitetaan yleensä
paitsi voittajan, myös miesten
näkökulmasta. Rosenholm,
Salmenniemi ja Sorvari ovat
tarttuneet tähän ongelmaan Ve-
näjän kulttuurihistorian osalta
ja toimittaneet teoksen, jossa
miesvoittoista historiankirjoitusta
täydennetään esittelemällä joukko
perinteisesti marginaaliin jääneitä
historian naistoinimijoita. Vaikka
kyseessä on nimen mukaisesti
kulttuurihistoria, kirjan näkö-
kulmat eivät rajoitu perinteiseksi
korkeakulttuuriksi miellettyihin
aloihin. Tässä piilee yksi
teoksen ehdottomista vahvuuk-
sista: kirjaileijoiden, näyttelijöi-
den ja kuvataiteilijoiden ohella
kulttuuria tarkastellaan mm.
toisen maailmansodan naissoti-
laiden, *babuškojen* ja 1990-luvun
naisyrittäjien kautta. Kulttuuri ei
ole vain taidetta ja tiedettä, vaan
kussakin historiallisessa kon-
tekstissa vallitseva järjestys, joka
asettaa konkreettiset rajat naisten
toiminnalle ja toisaalta määrittää
sitä, miten nainen milloinkin mää-
ritellään. Näin ollen niin naiseus
kuin koko sukupuolijärjestelmä
ovat osa kulttuuria muuttuen ja
muovautuen kunkin aikakauden
mukaisesti.

*Naisia Venäjän kulttuurihis-
toriassa* käsittelee johdannon ja

päätösluvun lisäksi kolmetoista
itsenäistä lukua, joissa niiden
kirjoittajat tarkastelevat naisten
toimintaa venäläisen kulttuurin
piirissä kronologisessa järjes-
tyksessä aina 1700-luvusta ja
Katariina Suuresta tähän päivään
saakka. Aikakausia ja teemoja
lähestytään yksittäisten naishen-
kilöiden kautta. Näiden tarinoista
peilautuvat kunkin ajanjakson
naisiin kohdistamat odotukset
ja vaatimukset sekä se, kuinka
naiset ovat pyrkineet näitä nou-
dattamaan ja toisaalta rikkomaan.

Vaikka 1700-lukua käsitte-
levän luvun kirjoittanut Sanna
Turoma sivuaa aluksi naishallitsi-
joiden historiaa Kiovan ruhtinatar
Olgasta lähtien, ei ole mikään
ihme, että naisten kulttuurihisto-
rian varsinainen käsittely alkaa
vasta Katariina Suuren ajoista.
Valistusajattelun keskeisiin kys-
ymyksiin kuului naisen aseman
pohtiminen ja erityisesti keskus-
telu naisten koulutuksesta. Tämä
aihe nousi esiin myös 1700-luvun
Venäjällä ja ensimmäiset tytöille
suunnatut koulut avattiin nimen-
omaan Katariina Suuren hallitus-
kaudella. Vaikka naisten oikeutta
koulutukseen puolustettiin nais-
ten ja miesten henkisten lahjojen
yhtäläisyydellä, pidettiin naisia
kuitenkin yleisesti ruumiillisina
ja luonnostaan pehmeämpinä
yksilöinä ja heidän koulutuk-
sensa rajoittui naissukupuolelle
soveliaiksi katsottuihin aloihin.
Näin ollen Turoman luvussa
käsiteltävät Katariina suuri ja

Jekaterina Daškova, aikansa va-
listunut tiedeakatemian johtoon
noussut ruhtinatar, rikkoiivat räi-
keästi naisille asetettuja rajoja ja
joutuivat jatkuvasti oikeuttamaan
toimintaansa naisina miehisillä
elämänalueilla. Molemmat naiset
olivat vaikeuksistaan huolimatta
aikansa todellisia kulttuurivaikut-
tajia ja siksi onkin surullista, että
heidän käsittelynsä historiassa ta-
vataan liittää heidän ympärillään
olleisiin mieshenkilöihin: Kata-
riina Suuri muistetaan paremmin
rakastajistaan kuin politiikastaan
ja Daškovin saavutuksista kiite-
tään yleensä tämän setää, Mihail
Vorontsovia.

Miespuoliset kulttuurivaikut-
tajat ovat yleensä myös Venäjän
1800- ja 1900-luvun alun tarkas-
telun keskiössä, naisten kulttuuri-
ninen toiminta jää poikkeuksesta
näiden varjoon. Kuitenkin naisten
rooli ajan kulttuurielämässä oli
huomattava. Kirsti Ekonen osoit-
taa, kuinka naisten ylläpitämät
salongit tarjosivat romantiikan
ja myöhemmin modernismin
aikakausina puitteet niin yhteis-
kunnalliselle kuin taiteellisellekin
keskustelulle. Elina Kahla, Arja
Rosenholm, Riitta Kontinen ja
Liisa Byckling puolestaan esit-
televät 1800- ja 1900-lukujen
taitteen naisvaikuttajia uskonnon,
kirjallisuuden, kuvataiteen ja
draaman parista. Myös näitä nai-
sia yhdistää tasapainoilu itsensä
toteuttamisen ja yhteiskunnan
sekä kulttuurin luomien rajoitus-
ten välillä. Maria Pariisilainen
oikeutti toimintansa uskonnon
saralla perinteisten naisille hy-
väksytyjen äidin ja uhrautujan
roolien kautta. Ajan naiskir-
jailijoille oli varsin tyypillistä
kirjoittaa miespseudonyymien
takaa, sillä naisten kirjoittama
kirjallisuus leimattiin auttamatta
epäpoliittiseksi toisen luokan kir-
jallisuudeksi. Myös naispuoliset
kuvataiteilijat törmäsivät urallaan
samanlaisiin sukupuolittuneisiin
ennakkokäsityksiin. Jos kirjal-
lista ilmaisua pidettiin yleisesti

miehisenä itseilmaisun muotona, niin vastaavanlaiset käsitykset leimasivat myös taiteilijan uraa. Naisilla oli merkittävä osa myös teatterimaailmassa ja heidän työssään ruumiillistuiivat aikakauden yhteiskunnalliset ja poliittiset murrokset. Venäläisen teatterin historiaa on tutkittu tavallisesti miespuolisten ohjaajamestarien näyttämönä, teatterin naispuoliset vaikuttajat on nähty ainoastaan ohjaajien visioiden toteuttajina. Näiden edellä mainittujen alojen naistoimijat eivät ole vielä tänä päivänäkään saaneet osakseen ansaitsemaansa tunnustusta: Venäjän ortodoksinen kirkko ei ole kanonisoinut Maria Pariisilaista, naiskirjailijoista venäläisen kirjallisuuden kaanoniin ovat nousseet vain Ahmatova ja Tsvetajeva, kuvataiteilijainaisia tunnetaan yleisesti ehkä jopa kirjailijoitakin vähemmän ja elinaikanaan mainetta niittäneet näyttelijättäret Olga Knipper ja Zinaida Raih muistetaan ennen kaikkea aviomiestensä kautta.

Naiskysymys politisoitui 1800-luvun lopulla ja vuoden 1917 vallankumouksesta toivottiin ratkaisua naisen vapautumiseen kotiin ja hellan ikeestä. Vallankumouksen ajan suuriin naisnimiin kuuluu ehdottomasti Aleksandra Kollontai, jonka toimintaa käsitellään Anna Rotkirchin kirjoittamassa luvussa. Kollontai oli uuden, emansipoituneen naisen merkittävin visionääri ja instituutioista vapautuneen seksuaalisuuden rohkea, joskin bolševikkien enemmistön väärin tulkitsema puolestapuhuja. Kollontain poliittinen ura on kuitenkin murheellinen kuvaus siitä, kuinka naisten poliittinen aktiivisuus toivotetaan tervetulleeksi yhteiskunnallisia muutoksia haluttaessa, mutta joka sitten uuden järjestyksen vakiinnuttua lakaistaan hiljaa maton alle. Vallankumouksen ja sisällissodan vuosina Kollontai nostettiin kansankomissaariksi, mutta tämän

visioista naisemansipaatiosta ja tavoitteista perheinstituution lakkauttamiseksi luovuttiin asteittain jo 1920-luvulla. Sen sijaan Stalinin myötä äitydestä tuli taas naisen tärkein tehtävä ja ydinperheestä perhe-elämän normi. Kollontai säilytti kylläkin henkensä läpi Stalinin hallintokausien, joskin poliittisesti vaiennettuna.

Luvut, joissa käsitellään Neuvostoliiton naisten elämää toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen, valottavat naisten asemaa sellaisilla yhteiskunnan alueilla, joilla naisten roolia ei tyypillisesti tulla ajatelleeksi tai joita ei tavata pitää kulttuurisesti merkityksellisinä. Esimerkiksi naisten osuutta rintamalla ei juuri tuoda esiin, vaikka puna-armeijan palveluksessa naisia toimi paitsi lääkäintä- ja huoltotehtävissä, myös ilmotorjunnassa ja rintamajoukoissa. Rauhan koitettua naisten osallisuudesta sotaan tehtiin jopa häpeällinen asia. Naisen tuli olla puolustettavan asemassa, äiti tai rakastajatar, sotasankaruus oli varattu vain miehiä varten. Kuten armeijaa, myös politiikkaa pidettiin Neuvostoliitossa miesten alueena. Virallisen totuuden mukaan naisilla oli mahdollisuudet menestyä politiikassa siinä missä miehilläkin, mutta todellisen vallan kahvoissa heitä oli vain muutamia. Tällöinkin sukupuoli oli poliittisella uralla jatkuva rasite, kuten Irina Savkinan kirjoittamassa luvussa kuvattu Jekaterina Furtsevakin sai usein huomata.

Politiikka ja sotiminen ovat perinteisen historiankirjoituksen painopisteitä, kun taas naisille tyypilliset kulttuurin alueet jäävät yleensä tarkastelun ulkopuolelle. Näin on myös Tatiana Tiaynen-Qadirin käsittelemien maaseudun *babuškojen* tapauksessa. Vaikka suurin osa teoksessa kuvatuista naisista kuuluu yhteiskunnan korkeimpiin luokkiin, tekee tämä babuškoja käsittelevä luku tässä suhteessa poikkeuksen valottaessaan maaseudulla asuvien

ikäntyneiden naisten kulttuurihistoriallista merkitystä. Tämä on kuitenkin kirjan ainoa alempia yhteiskuntaluokkia lähemmin tarkasteleva osio. Naisyrittäjiä käsittelevä luku kattaa myös 1990-luvun olosuhteiden pakosta kauppiaksi ryhtyneet *tšelnokit*, mutta muuten tarkastelu keskittyy keskiluokan, korkeakoulutettujen ja taloudellisen eliitin naisten toimijuuteen. 1990-luvun taloudellinen murrostilanne tarjosi naisille mahdollisuuden, mutta toisaalta myös taloudellisen pakon, astua perheen ja kodin piiristä yritysmaailmaan. Vaikka heillä ei ollut alan koulutusta ja liike-elämä miellettiin usein liian maskuliinisena toimintaympäristönä, joutuivat naiset luovimaan alalla itselleen sopivaa yrittäjätiedentiteettiä etsien. Perestroika ja 1990-luku avasivat uudelleen mahdollisuuden myös naisliikkeen ja sukupuolentutkimuksen oppialan muodostumiseen, ja feministisestä toiminnasta tulikin 1990-luvun naisille tärkeä kansalaisaktivismin muoto. 2000-luvulle tultaessa tilanne muuttui kuitenkin niin talouselämän kuin naisliikkeen osalta. Feminismistä on tullut Venäjällä kiistakapula, joka poliittisessa retoriikassa nähdään vastakkaisena uudelleen korostuneille perinteisille perhearvoille. Naisten oma toiminta talouden piirissä on myös jäänyt mieselättäjyyden mallin varjoon. 2000-luvulla populaarikulttuurin keskiöön noussut glamour-elämä korostaa miehen asemaa perheen elättäjänä ja naisen roolia merkittietoisena kuluttajana, jonka aika kotirouvana ei kulu kotitöihin, vaan itsestä huolehtimiseen. Vaikka populaarikulttuurissa ihannoitu uusrikkaiden elämä tekeekin naisista miehistään riippuvaisia, mahdollistaa se heille myös uudenlaisia toiminnan väyliä. Yritystoiminnan ja liike-elämän sijasta glamour-rouvat luovat itsestään brändiä ja tuotteistavat omaa, valtavirran naisille vain

haaveeksi jäävää elämäntyyliään.

Huolimatta siitä, että teoksen luvut käsittelevät hyvin erilaisia naisia eri aikakausina, on naisten toiminnassa nähtävissä yhdistäviä piirteitä. Ensinnäkin naisilla on kautta aikojen ollut kulttuurihistoriallisesti varsin merkittävä rooli kulttuurisina välittäjinä, kuten kääntäjinä tai salonkien pitäjinä, sekä aikaisemman kulttuuriperinnön säilyttäjinä, mikä korostuu esimerkiksi *babuškojen* merkitystä tarkasteltaessa. Tämä työ on kuitenkin historiankirjoituksessa ja kulttuurintutkimuksessa jäänyt pimentoon, se on yleisesti nähty passiivisena ja toissijaisena. Toisaalta historiassa on myös hetkiä, jolloin naiset ovat muodostaneet merkittävän aktiivisten toimijoiden ryhmän. Nämä hetket liittyvät yleisesti historiallisiin murroskohtiin, joina yhteiskunnallisten normien järkkyessä myös sukupuolelle ja naiselle asetetut tiukat rajat ovat muuttuneet häilyvämmiksi. Tätä kuvaa hyvin naisten osallistuminen toiseen maailmansotaan puna-armeijan riveissä. Poikkeustilanteessa he

saattoivat toimia vastakkaiselle sukupuolelle varatussa tilassa, mutta tilanteen tasaannuttua heidän oletettiin palaavan hiljaa omille elämänalueilleen.

Miksi tämänkaltaisen naisiin keskittyvän kulttuurihistorian kirjoittaminen on sitten hyödyllistä? Tietenkin olisi suotavaa, että naisten kulttuurista vaikuttamista voitaisiin tarkastella yleisissä Venäjän kulttuurihistorioissa. Toistaiseksi näissä ei ole kuitenkaan kyetty ottamaan huomioon sitä, ettei naisten toiminta vastaa kulttuurihistorioiden totuttua tarkastelutapaa, vaan sukkuloi jossain välimaastossa, harmaalla alueella, joka on helppo jättää huomiotta. On tärkeää luoda katsaus nimenomaan siihen, mistä valtavirran kulttuurihistoria on vaennut. Vasta tämän jälkeen voidaan alkaa uudistaa historiankirjoittamisen konventioita niin, että myös aiemmin marginaaliin jääneet ryhmät saavat äänensä kuuluviin.

Eeva Kuikka

Hyvin venäläinen bestseller

Jevgeni Vodolazkin: *Lavr*. Moskva: AST, 2013. 448 s. ISBN 978-5-17-078790-6

Viime vuosina Venäjällä ilmestyneistä romaaneista yksi eniten huomiota herättäneistä on Jevgeni Vodolazkinin *Lavr*. Teos saanut osakseen lähes yksinomaan positiivisen vastaanoton niin kriitikoiden kuin lukijoidenkin (myyntitilastojen) taholta. Näin yksipuolisen yksimielinen vastaanotto on jo itsessään omiaan herättämään kysymyksiä. Pietarissa asuva Vodolazkin (synt. 1964) on ensimmäiseltä ammatiltaan muinaisvenäläiseen kirjallisuuteen erikoistunut filologi, joka debytoi kirjallisuudessa muutama

vuosi sitten romaanillaan *Solovjov ja Larionov* (*Solovjov i Larionov*, 2009). Vuonna 2013 julkaistu *Lavr* on hänen toinen romaaninsa, jolla Vodolazkin voitti samana vuonna arvostetun Bolšaja kniga -palkinnon ja oli ehdolla lukuisiin muihin kirjallisuuspalkintoihin. Mistä siis näin suuren kohun ympärilleen keränneessä teoksessa on kyse?

Juoneltaan *Lavr* on verrattain suoraviivainen. Tapahtumat sijoittuvat keskiajalle. Päähenkilö Arseni on ammatiltaan lääkäri, tai pikemminkin parantaja, joka vaimonsa traagisen kuoleman jälkeen omistaa elämänsä hyvän tekemiselle ja syntyensä hyvittämiselle. Arsenin edesottamuksia

ja hengellisiä koettelemuksia seurataankin läpi romaanin. *Lavr*n kompositio mukaillee niin muinaisvenäläisiä kuin uudempiakin hagiografioita eli pyhimysten elämänkertoja. Erityisesti se on saanut vaikutteita pyhän autuaan Ksenja Pietarilaisen elämästä.

Vaikka tapahtumat sijoittuvatkin nimellisesti keskiajalle, rikotaan historiallisuutta jatkuvasti erilaisin keinoin, kuten moderneilla sanankäänteillä, vedestä esiin tulevilla muovipulloilla jne. Tällä lukijaa muistutetaan, ettei *Lavrissa* ole kyse pelkästään kaukaisesta menneisyydestä. Kuten teoksen alaotsikko ”epähistoriallinen romaani” viittaa, on romaanin tematiikka alleviivatuksi ”ajatonta”. Toisaalta kyseinen keino antaa Vodolazkinille paljon vapauksia esitystavan suhteen. Erityisesti tämä koskee kieltä. Venäläisistä nykykirjailijoista onnistuneimmin arkaismeja ja kirkkoslaavilaisuuksia lienee käyttänyt Tatjana Tolstaja, muuten tosin varsin epäonnistuneessa romaanissaan *Kys’*. Tolstajasta poiketen Vodolazkin viljelee näitä harkitun vähän ja muinaisvenäläinen kielenkäyttö kaikkinen raamatullisine konnotaatioineen toimiikin lähinnä kevyenä tunnelmaa luovana ornamenttina. Muutenkin lukuisat anakronismit esitystavassa (kuten nykylukijaa silmällä pitäen käydyt dialogit) ovat kerralla motivoituja *Lavr*n ”epähistoriallisuudella”.

Kaunokirjallistettu hagiografia on kuitenkin tuskin se genre jolla noustaan myyntitilastojen kärkeen, vaikka uskonnollisuus onkin Venäjällä nykyään muodissa. Niinpä lukijoiden mielenkiintoa pyritään pitämään yllä Arsenin henkisten ponnistelujen keskellä erilaisin hyväksi havaituin keinoin. Mukana on sopivissa määrissä annosteltua graafista naturalismia, lapsiystävällisiä rakastelukohtauksia, kuten myös aina yhtä masentavaa maagista realismiäkin (mikäli termi ylipää-